

УДК 378.035:316.454.52):811'246.2

Венєвцева С. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В.

Г. Короленка, м. Полтава, Україна

0105kirusya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1863-9649>

Медведська І. М.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В.

Г. Короленка, м. Полтава, Україна

i.bilous2015@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9090-8754>

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ФОРМУВАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасному мультикультурному просторі знання іноземної мови є однією з найголовніших умов здійснення повноцінного функціонування людини та є запорукою її успішної адаптації до світових інформаційних процесів й особистісної самореалізації у професійній діяльності. Пріоритетним вважається вибір відкритого типу спілкування не лише в межах однієї національної спільноти, але й в умовах кроскультурної (міжкультурної, полікультурної) взаємодії.

Білінгвізм є одним з найцікавіших явищ такого спілкування і визначається як володіння першою / рідною та другою / іноземною мовами та їх почергове використання на рівні, достатньому для опанування спеціальних знань і реалізації спілкування засобами двох мов

(Вайнрайх, 1979; Панасюк, 2010). Оскільки у сучасному світі інформаційних технологій білінгвальне спілкування відбувається не лише на рівні мікро- та макросоціуму, але й на цивілізаційному рівні, вважається можливим інтерпретувати його як багатоаспектний процес обміну інформацією між білінгвальними особистостями з метою реалізації міжнаціональної взаємодії, в основі якого знання іноземної мови та її особливостей, комунікативні вміння та навички реалізації білінгвального спілкування, розуміння іншомовного предметного коду та мовленнєвих картин світу двох народів тощо.

Однією з необхідних умов співіснування людей у мультинаціональному суспільстві є формування у них культури міжнаціонального (міжкультурного, кроскультурного, інтеркультурного) спілкування, яке сприяє не лише інтеріоризації норм і цінностей як найважливіших орієнтирів суспільної діяльності, але й кращому засвоєнню самої іноземної мови (Хабибуліна, 2011). Формування білінгвальної культури спілкування, яка інтегрує володіння двома мовами і культурою спілкування в контексті діалогу культур, забезпечує паралельне засвоєння рідної та іноземної мов і культур. Актуальність формування білінгвальної культури спілкування в рамках теорії засвоєння іноземної мови зумовлена також суперечністю між належним рівнем володіння такою мовою і недостатнім рівнем білінгвальної культури спілкування.

Вивченню явища білінгвізму, методів і засобів формування окремих компонентів білінгвальної культури особистості присвячено праці В. Авроріна, У. Вайнраха, Є. Верещагіна, Ю. Дешерієва, Ю. Жлуктенка, М. Михайлова, Н. Протченка, С. Трескова, Л. Щерби та інших. Вагомий внесок у розробку проблем інтеграції компонентів культури в процес полікультурної освіти і навчання іноземним мовам зробили М. Бахтін, Є. Верещагін, Г. Дмитрієв, В. Сафонова та інші, які розглядали діалог культур як зіставне, гуманістично-орієнтоване сумісне

вивчення іношомовної та рідної культур під час формування інтегративних, комунікативних умінь і навичок міжкультурного спілкування. Різні аспекти та підходи до вивчення теорії та практики засвоєння іноземної мови досліджено у працях P. Adwani, L. Beebe, V. Cook, R. Ellis, S. Khasinah, L. Ortega та інших.

Мета статті полягає у розкритті сутності й змістовної наповненості поняття білінгвальна культура спілкування та необхідності її формування в процесі засвоєння іноземної мови. Основним показником сформованості білінгвізму З. Хабібуліна вважає здатність застосовувати іношомовну мовленнєву систему заради спілкування, зокрема для обміну інформацією, досвідом і знаннями, за допомогою різних комунікативних засобів (Хабібуліна, 2011). Безперечним є твердження відносно неможливості вивчення та навчання іноземній мові у відриві від спілкування, де мова виступає засобом освітньої діяльності, а спілкування – засобом і кінцевим результатом, метою навчання / вивчення та засвоєння іноземної мови (Антонюк, 2004; Корніяка, 2008).

Вивчаючи ділові та міжособистісні контакти між білінгвальними / двомовними культурними та етнічними групами, вчені разом із поняттям білінгвізм / двомовність вживають терміни багатокультурність, полікультурність, мультикультурність, бікультуралізм та бікультурність, в основі яких є участь білінгва у різних культурах, взаємопроникнення особливостей цих культур і трансфер – перенесення мовленнєвих елементів з однієї культури в іншу (Зозуля, 2012). Оскільки суб'єкти міжкультурної комунікації є по суті носіями двох різних культур, але фактично контактують більше, ніж з двома культурами засобами мови міжнародної комунікації, поняття бікультурність і полікультурність можуть вважатися суміжними.

Досліджуючи проблеми культури та спілкування, стає очевидним зв'язок між ними, оскільки культура виступає фоном реалізації соціальної комунікації і сприяє формуванню її умов, засобів і прийомів, що

призводить до вдосконалення вже існуючих культурних контекстів або до створення нових. В умовах розширення сфер професійної та міжособистісної соціально-культурної взаємодії особливої актуальності набуває дослідження культури міжнаціонального спілкування, що охоплює всю сукупність різноманітних міжнаціональних зв'язків, в процесі яких люди обмінюються досвідом, матеріальними та духовними цінностями.

Виходячи з того, що культура міжнаціонального спілкування передбачає встановлення та розвиток як вербальних так і невербальних контактів із представниками й носіями іншої культури засобами двох різних мов (рідної та іноземної), вважається доречним звизити розуміння його сутності і звести його до поняття білінгвальна культура спілкування. У відповідності до змісту понять білінгвізм, білінгвальне спілкування, культура спілкування та культура міжнаціонального спілкування вважається можливим визначити білінгвальну культуру спілкування як складне інтегративне утворення особистості та систему її морально спрямованих якостей, комунікативних вмінь і вольових властивостей, потрібних для успішного фахового і міжособистісного спілкування з метою здійснення бікультурної / міжнаціональної взаємодії та обміну інформацією між білінгвальними особистостями в рамках професійної та побутової діяльності засобами рідної та іноземної мов.

У рамках торії засвоєння іноземної мови білінгвальну культуру спілкування доцільно розглядати як систему морально-спрямованих якостей (толерантність, тактовність, самоконтроль, лабільність, самооцінка та ін.), комунікативних вмінь (знання особливостей іноземної мови, білінгвальні комунікативні вміння та навички реалізації вербального та невербального білінгвального спілкування, культура мовлення, розуміння іншомовного предметного коду та мовленнєвих картин світу різних культур, здатність співвідносити свою поведінку з конкретними умовами та ін.) і вольових властивостей (самоконтроль,

рефлексія та ін.), потрібних для успішного фахового спілкування і особистісного розвитку обох учасників педагогічного процесу – викладача та учня.

Важливість формування білінгвальної культури спілкування доцільно розкрити через зв'язок двох взаємопов'язаних компонентів: білінгвальне спілкування та культура спілкування. Зміст культури відображає національно-духовні цінності співрозмовника і забезпечує швидке та ефективне досягнення взаєморозуміння і згоди між білінгвальними учасниками кроскультурної взаємодії. Передача і збереження інформації культурного змісту здійснюється завдяки білінгвальному спілкуванню (вербальному – невербальному, повсякденному – діловому) засобами рідної та іноземної мов.

Відповідно, формування білінгвальної культури спілкування є доцільним саме в контексті теорії засвоєння іноземної / другої мови, ключове поняття якої – „засвоєння” – контрастує з іншим усталеним поняттям у методиці – „вивчення” іноземної мови (Beebe, 1988; Cook, 2000). Як засвоєння, так і вивчення іноземної мови мають за мету опанування цієї мови на рівні достатньому для здійснення білінгвального / плюрилінгвального спілкування та здійснення кроскультурної особистісної та професійної взаємодії. Однак, вивчення іноземної мови зазвичай передбачає організоване та сплановане навчання у створеному середовищі, наприклад під час уроків або практичних занять у закладах середньої та вищої освіти. Водночас, засвоєння іноземної / другої мови відбувається спонтанно в природному середовищі та не потребує особливих умов, наприклад у країні, мова якої засвоюється. Незважаючи на вище зазначені відмінності, засвоєння та вивчення іноземної мови описуються як взаємозамінні проте не суміжні поняття (Beebe, 1988; Cook, 2000).

Так, засвоєння іноземної мови є складним процесом, який відбувається під впливом багатьох факторів, котрі зумовлюють

мовленнєвий трансфер або крослінгвістичний вплив рідної мови на іноземну, рівень володіння останньою та тривалість її засвоєння. Серед них: лінгвістичні, психолінгвістичні, контекстуальні, розвиваючі та індивідуальні фактори. Саме вони розкривають взаємозв'язок між мовами у свідомості білінгвальної особистості незалежно від рівня володіння двома різними мовами, які не є ізольованими одна від одної, а тому мають функціонувати як єдина мовленнєва система (García & Wei, 2014; Khasinah, 2014; Angeliki & Kantaridou, 2009).

З урахуванням позитивного і негативного впливу зазначених факторів на якість та темп опанування іноземної мови вченими розроблено білінгвальні та плюрилінгвальні методології (сугестопедія, CLL, CLIL та ін.), стратегії вивчення мови (translanguaging, стратегії пам'яті, когнітивні, метакогнітивні, афективні та соціальні стратегії та ін.) та методи навчання (Space Practice Method, Silent Way Method, Active Recall, Feynman technique, SQ3R method, Total Physical Response та ін.) (Beebe, 1988; Cook, 2000).

Зазначені методології, стратегії вивчення та методи навчання є взаємопов'язаними, проте не самодостатніми, а тому можуть доповнювати одна одну. Оскільки здійснення продуктивного білінгвального спілкування та кроскультурної взаємодії в міжнародних та/або білінгвальних спільнотах передбачає не лише застосування двох мов, але й діалог культур, стає виправданою необхідність формування білінгвальної культури спілкування саме в контексті засвоєння іноземної мови з метою досягнення/забезпечення як крослінгвістичного, так і кроскультурного трансферу.

Отже, на основі аналізу зарубіжної та вітчизняної літератури з питань білінгвального спілкування, культури спілкування, методики навчання іноземних мов та засвоєння іноземної мови стає очевидним, що проблема формування білінгвальної культури спілкування набуває

неабиякої актуальності саме в контексті теорії засвоєння іноземної мови і потребує подальшого вивчення.

Сучасній науці бракує теоретичного обґрунтування змісту та структури, методів і засобів формування такої культури спілкування в процесі засвоєння іноземної мови, що дозволяє констатувати недостатню розробленість цієї проблеми. Є потреба у комплексному підході до пошуку ресурсів та механізмів (методів й методик) формування білінгвальної культури спілкування в процесі засвоєння іноземної мови, зокрема, критеріїв, показників і рівнів її сформованості.

Список використаної літератури

1. **Вайнрайх У.** Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. Київ : Вища шк., 1979. 263 с.
2. **Панасюк Л. В.** Диглосія: до аналізу категорії білінгвізму. Гілея. 2010. № 44. С. 583-586. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2099>
3. **Хабибулина З. З.** Анализ понятия “билингвальная коммуникация” в психолого-педагогической литературе и ее роль в европейской системе высшего образования. *Молодой ученый*. 2011. № 6, Т. 2. С. 165–168.
4. **Антонюк Р. І.** Ціннісні орієнтації у світлі концепції полікультурної (інтеркультурної) освіти в Україні та за кордоном. *Проблеми освіти*, 2004. Вип. 35. С. 40–50.
5. **Корніяка О. М.** Емпіричне вивчення культури спілкування як структурного компонента психологічної готовності студента до педагогічної діяльності. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 10. С. 59–64.
6. **Зозуля І. Є.** Полікультурне виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2012. 20 с.
7. **Beebe L. M.** Issues in Second Language Acquisition. *Multiple perspectives*. Boston: Heinle&Heinle. 1988. 192 p.

8. **Cook V.** „ Is transfer the right word? ” Talk to Budapest Pragmatic Symposium, IPRA, July 2000. URL: <http://www.viviancook.uk/Writings/Papers/Transfer2000.htm>
9. **García O.,** Wei L. Translanguaging: Language, Bilingualism and Education. Basingstoke, New York : Palgrave Macmillan. 2014. 156 p.
10. **Khasinah S.** Factors influencing second language acquisition. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities*. 2014. Vol. 1, No 2. PP. 256–269. DOI: <http://dx.doi.org/10.22373/ej.v1i2.187>.
11. **Angeliki P.-J.,** Kantaridou Z. Plurilingualism, Language Learning Strategy Use and Learning Style Preferences. *International Journal of Multilingualism*. 2009. No 6 (4). PP. 460–474.

References

1. **Angeliki, P.-J., &** Kantaridou, Z. (2009). Plurilingualism, Language Learning Strategy Use and Learning Style Preferences. *International Journal of Multilingualism*, 6(4), 460–474.
2. **Antoniuk, R.I.** (2004). Tsinnisni orientatsii u svitli kontseptsii polikulturnoi (interkulturnoi) osvity v Ukraini ta za kordonom (Переклад). *Problems of Education*, 35, 40–50 (in Ukrainian).
3. **Beebe, L.M.** (1988). Issues in Second Language Acquisition. *Multiple perspectives*. Boston: Heinle&Heinle.
4. **Cook V.** „ Is transfer the right word? ” Talk to Budapest Pragmatic Symposium, IPRA, July 2000. Retrieved from <http://www.viviancook.uk/Writings/Papers/Transfer2000.htm>
5. **García O., &** Wei L. (2014). Translanguaging: Language, Bilingualism and Education. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
6. **Khabybulyna, Z. Z.** (2011) Analiz poniatyia pbylynhvalnaia kommunykatsyia» v psykholoho-pedahohycheskoi lyterature y ee rol v evropeiskoi systeme vyssheho obrazovanyia (Переклад). *Molodoi uchenyi (Переклад)*. 2011. 6(2), 165–168 (in Russian).

7. **Khasinah S.** (2014). Factors influencing second language acquisition. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities*, 1(2), 256–269. DOI: <http://dx.doi.org/10.22373/ej.v1i2.187>.
8. **Korniaka, O.M.** (2008). Empiryczne wyważenia kultury spikuvannia yak strukturalnogo komponenta psykolohichnoi hotovnosti studenta do pedagogichnoi diialnosti (Переклад). *Applied psychology and social work*, 10, 59–64 (in Ukrainian).
9. **Panasiuk, L.V.** (2010). Dyhlosiia: do analizu katehorii bilinhvizmu (Переклад). *Hileia*, 44, 583–586. Retrieved from <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2099> (in Ukrainian).
10. **Vainraikh, U.** (1979). *Iazykovye kontakty: sostoianie i problemy issledovaniia* (Переклад). Kiiiv: Vishcha shk (in Russian).
11. **Zozulia, I.Ye.** (2012). *Polikulturalne vykhovannia inozemnykh studentiv vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv* (Переклад). (Ext. abstract of PhD diss.). Vinnytsia (in Ukrainian).

Венєвцева Є. В., Медведська І. М. Обґрунтування актуальності формування білінгвальної культури спілкування в контексті засвоєння іноземної мови

У статті розглядається білінгвальна культура спілкування як багатоаспектна проблема. Теоретичний аналіз змісту та особливостей білінгвальної культури спілкування та інших ключових понять робить можливим розкрити сутність такої культури та описати її як невід’ємну складову загальної культури спілкування необхідної для кроскультурної взаємодії та обміну інформацією між білінгвальними особистостями засобами рідної та іноземної мов.

У роботі досліджуються два основні концептуальні поняття: білінгвальна культура спілкування та засвоєння іноземної мови. Перше вживається на позначення спеціальних знань і комунікативних умінь, які забезпечують набуття позитивного досвіду продуктивного білінгвального

спілкування під час мультикультурної взаємодії та обміну набутим досвідом із представниками інших націй. Останнє зі згаданих понять являє собою складний процес спонтанного засвоєння іноземної мови від впливом лінгвістичних, психолінгвістичних, контекстуальних, розвиваючих та індивідуальних факторів, які обумовлюють мовленнєвий трансфер, рівень володіння іноземною мовою та тривалість її засвоєння. Результати дослідження висвітлюють необхідність формування білінгвальної культури спілкування в контексті засвоєння іноземної мови.

Ключові слова: білінгвізм, білінгвальна культура спілкування, засвоєння іноземної мови, вивчення іноземної мови, білінгвальні методології у засвоєнні іноземної мови.

Веневцева Е. В., Медведская И. М. Обоснование актуальности формирования билингвальной культуры общения в контексте усвоения иностранного языка

В работе рассматривается билингвальная культура общения как многоаспектная проблема. Теоретический анализ содержания и особенностей билингвальной культуры общения и ряда других ключевых понятий делает возможным раскрыть суть этой культуры и описать её как неотъемлемую часть общей культуры общения, необходимой для кросскультурного взаимодействия и обмена информацией между билингвальными личностями посредством родного и иностранного языков.

В работе раскрыто значение двух основных концептуальных понятий: билингвальная культура общения и усвоение иностранного языка. Первое употребляется для описания специальных знаний и коммуникативных умений, обеспечивающих приобретение позитивного опыта продуктивного билингвального общения во время мультикультурного взаимодействия и обмена приобретенным опытом с представителями других наций. Последнее из упомянутых понятий

представляет собой сложный процесс спонтанного усвоения иностранного языка под влиянием лингвистических, психолингвистических, контекстуальных, развивающих и индивидуальных факторов, которые обуславливают языковой трансфер, уровень владения иностранным языком и длительность его усвоения. Результаты исследования доказывают необходимость формирования билингвальной культуры общения в контексте усвоения иностранного языка.

Ключевые слова: билингвизм, билингвальная культура общения, усвоение иностранного языка, билингвальные методологии в усвоении иностранного языка.

Vienievtseva Y. V., Medvedska I. M. The rationale for the formation of bilingual communication culture in the context of second language acquisition

The present article deals with bilingual communication culture as a multifaceted problem. Theoretical analysis of the content, peculiarities of bilingual communication culture and other key notions, makes it possible to reveal the essence of bilingual communication culture and define it as a constituent part of the general culture of communication necessary for cross-cultural interaction and information exchange between bilingual individuals by means of native and foreign languages. There are two main concepts considered in the paper, namely bilingual communication culture and second language acquisition (SLA). The former is used to denote special knowledge and communication skills requisite for gaining positive experience in productive bilingual communication within multicultural interaction and sharing this experience with the representatives of other nations. The latter is a complex process of a spontaneous mastering a foreign language under the influence of linguistic, psycholinguistic, contextual, developmental and individual factors that predetermine language transfer, language level and the duration of second

language acquisition. The research emphasises the necessity to form bilingual communication culture within the framework of second language acquisition.

Key words: bilingualism, bilingual communication culture, second language acquisition, foreign language acquisition, bilingual methodologies in second language acquisition.

Стаття надійшла до редакції 00.00.2021 р.

Стаття прийнята до друку 00.00.2021 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. кафедри української літератури

Полтавського національного педагогічного університету

імені В. Г. Короленка Ленська С. В.